

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Кафедра правоохоронної діяльності та поліціїсти
Факультет № 6

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

навчальної дисципліни «Адміністративний процес» обов'язкових компонент
освітньої програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

262 Правоохоронна діяльність (Правоохоронна діяльність)

за темою № 1 – «Загальна характеристика адміністративного судочинства».

Харків 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 21 грудня 2023 року № 11

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 6
Протокол від 20 грудня 2023 року № 12

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з юридичних дисциплін
Протокол від 21 грудня 2023 року № 11

Розглянуто на засіданні кафедри правоохоронної діяльності та поліціїстики
Протокол від 14 грудня 2023 року № 13

Розробники:

1. Доцент кафедри правоохоронної діяльності та поліціїстики, кандидат юридичних наук, професор Панова Ірина Вікторівна.
2. Доцент кафедри правоохоронної діяльності та поліціїстики, кандидат юридичних наук Клубань Марія Володимирівна.

Рецензенти:

1. Суддя Господарського суду Харківської області, кандидат юридичних наук Сальнікова Г.І.
2. Доцент кафедри адміністративного права та процесу Ф № 1 ХНУВС, кандидат юридичних наук, доцент Казанчук І.Д.

План лекції

1. Поняття адміністративного судочинства. Предмет, метод та завдання адміністративного судочинства.
2. Кодекс адміністративного судочинства України: предмет регулювання, структура, термінологічний апарат.
3. Форми здійснення адміністративного судочинства.
4. Законодавство про адміністративне судочинство.

Текст лекції

1. Поняття адміністративного судочинства. Предмет, метод та завдання адміністративного судочинства.

Адміністративне судочинство є новою галуззю процесуального права, спрямованою на реалізацію норм адміністративного права як матеріального.

Галузь права – це сукупність однорідних правових норм, спрямованих на регулювання визначеної частини суспільних відносин, що характеризуються родовими ознаками.

Усі галузі права поділяються на матеріальні та процесуальні, що співвідносяться між собою як зміст і форма, тобто процесуальні норми є формою реалізації норм матеріального права.

Адміністративне судочинство має свій, окремий від інших наук, предмет, метод, завдання.

Наявність кодифікованого закону – Кодексу адміністративного судочинства України, – прийнятого 6 липня 2005 р., а також усталена з 2005 р. судова практика підтверджують самотійність адміністративного судочинства як окремої галузі права.

За п.5 ч.1 ст.4 Кодексу адміністративного судочинства України, **адміністративного судочинства визначається** як діяльність адміністративних судів щодо розгляду і вирішення адміністративних справ у порядку, встановленому

кодифікованим законом.

Предметом правового регулювання права адміністративного судочинства виступають відносини, пов'язані із завданнями діяльності і компетенцією адміністративних судів, з юрисдикцією і підсудністю цим судам справ, правами і обов'язками учасників адміністративного судочинства, з етапами і стадіями розгляду і вирішення у цьому судочинстві на основі засад диспозитивності і змагальності публічно-правових спорів, а також зі здійсненням адміністративними судами контролю за виконанням їхніх рішень.

Отже, **предметом галузі права адміністративного судочинства** є сукупність однорідних суспільних відносин, які визначають компетенцію та порядок вирішення адміністративними судами справ адміністративної юрисдикції (публічно-правових спорів).

Метод правового регулювання цієї галузі по суті є комплексним. Він передбачає поєднання як імперативних, так і диспозитивних засобів правового упорядкування відносин адміністративного судочинства, іншими словами, є імперативно-диспозитивним.

Із застосуванням правових засобів імперативного методу у праві адміністративного судочинства, зокрема, врегульовуються відносини щодо: – юрисдикції, підсудності справ, повноважень, складу та інстанцій адміністративних судів, порядку вчинення ними процесуальних дій, прийняття та перегляду судових рішень, судового контролю у процедурах виконання актів правосуддя; – взаємовідносин суду як носія державних владних повноважень на здійснення правосуддя з учасниками адміністративного судового процесу, контролю суду за їхніми процесуальними діями, добросовісністю поведінки, застосування засобів процесуального примусу до порушників встановлених в суді правил; – дотримання усіма суб'єктами адміністративного судочинства, в тому числі і судом, законодавчо регламентованого порядку судового розгляду і вирішення адміністративних справ.

Диспозитивні (дозвільні) складники методу цієї процесуальної галузі проявляються у визначенні у нормах права адміністративного судочинства: – рівності усіх учасників справи перед законом і судом, їх рівності у процесуальних

правах і обов'язках; – вільного (непримусового) порядку реалізації учасниками справи своїх процесуальних прав, вибору варіантів своєї процесуальної поведінки, дій, тобто їхньої свободи розпоряджатися наданими правами; – можливості сторін досягнути примирення на будь-якій стадії судового процесу, якщо ці дії не суперечать закону або не порушують чий-небудь права, свободи чи інтереси; – свободи сторін у наданні суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості, що забезпечує відповідачу і позивачу рівні можливості для захисту своєї позиції у справі.

Методом галузі права адміністративного судочинства є сукупність прийомів та способів визначення умов і порядку реалізації своїх прав та обов'язків суб'єктами правосуддя в адміністративних справах.

Право адміністративного судочинства має власне завдання правового регулювання, яке полягає у визначенні спеціалізованого судового процесуального механізму неупередженого та ефективного захисту порушених у відносинах із суб'єктами владних повноважень прав та інтересів фізичних і юридичних осіб. Тобто ця процесуальна галузь права відзначається яскраво вираженим правозахисним призначенням, функціональною спрямованістю на усунення негативних для приватної особи наслідків від неправомірного («неякісного») публічного адміністрування.

Захист прав, свобод та інтересів зумовлений тим, що учасники публічно-правових відносин мають, як правило, *нерівні можливості*. З одного боку, це фактично – держава, а з іншого – фізична чи юридична особа, права якої порушені або обмежені певним суб'єктом владних повноважень.

Отже, **основним завданням права адміністративного судочинства** є сприяння правам та законним інтересам осіб, а також захист порушених прав та законних інтересів осіб у сфері публічно-правових управлінських відносин.

У справах щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень адміністративні суди перевіряють, чи прийняті (вчинені) вони:

1) чи прийняте рішення на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що визначені Конституцією та законами України;

2) чи прийняте рішення з використанням повноваження з метою, з якою це повноваження надано;

3) чи обґрунтовано рішення (дія), тобто з урахуванням усіх обставин, що мають значення для прийняття рішення (вчинення дії);

4) чи рішення прийняте безсторонньо, тобто неупереджено;

5) чи рішення прийняте добросовісно;

6) чи рішення прийняте розсудливо;

7) чи рішення прийняте з дотриманням принципу рівності перед законом, запобігаючи всім формам дискримінації;

8) чи рішення прийняте пропорційно, зокрема з дотриманням необхідного балансу між будь-якими несприятливими наслідками для прав, свобод та інтересів особи і цілями, на досягнення яких спрямоване це рішення (дія);

9) чи рішення прийняте з урахуванням права особи на участь у процесі прийняття рішення;

10) чи рішення прийняте своєчасно, тобто протягом розумного строку.

У системі права адміністративного судочинства виділяють дві частини – загальну і особливу.

До загальної частини права адміністративного судочинства можна відносити правові інститути, блоки норм, якими врегульовуються загальні питання організації та здійснення адміністративного судочинства (тобто які стосуються усіх його стадій), зокрема такі його інститути:

– загальні положення, у тому числі норми щодо завдань, основних засад (принципів) і термінів (понять) адміністративного судочинства;

– адміністративна юрисдикція і підсудність;

– склад суду, відводи;

– учасники адміністративного судового процесу, їхня адміністративна процесуальна правоздатність і дієздатність, права і обов'язки;

– докази і доказування;

– процесуальні строки;

– судові виклики і повідомлення;

- судові витрати;
- заходи процесуального примусу;
- забезпечення позову.

До Особливої частини права адміністративного судочинства належать спеціальні правові інститути, нормами яких врегульовуються окремі стадії та форми позовного провадження в адміністративному судочинстві, а також визначаються особливості судового розгляду окремих категорій справ, а саме такі:

- загальне позовне провадження у суді першої інстанції;
- розгляд справ за правилами спрощеного позовного провадження;
- особливості позовного провадження в окремих категоріях адміністративних справ (складних, термінових, типових і зразкових);
- апеляційне провадження;
- касаційне провадження;
- перегляд судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами;
- виконання судових рішень в адміністративних справах;
- відновлення втраченого судового провадження.

Адміністративне судочинство характеризується як судовий порядок розгляду спорів, що виникають у сфері владного управління між фізичними та/ або юридичними особами, з одного боку, та суб'єктами владних повноважень – з іншого.

Наявність суб'єкта владних повноважень в адміністративному судочинстві є обов'язковою умовою.

Характерними рисами адміністративного судочинства як галузі права можна визначити наступні:

- 1) адміністративне судочинство є формою реалізації адміністративного права як права матеріального;
- 2) спрямоване на регулювання публічно-правових відносин;
- 3) одним із суб'єктів завжди виступає суб'єкт владних повноважень;
- 4) наявність публічного інтересу;
- 5) наявність специфічного, лише йому притаманного, методу –

імперативно-диспозитивного з певними особливостями;

6) його норми встановлюються Верховною Радою України, що є вищим органом законодавчої влади; воно знаходить вияв як у законах України, так і в міжнародних нормативно-правових актах.

Адміністративне судочинство як окрема галузь правосуддя характеризується:

1) наявністю триланкової системи спеціалізованих судів. На сьогоднішній день існують окружні, апеляційні адміністративні суди та Касаційний адміністративний суд у складі Верховного суду;

2) можливістю перегляду судового рішення за винятковими обставинами; наявністю кодифікованих процесуальних норм. На сьогоднішній день є чинним Кодекс адміністративного судочинства України;

3) наявністю так званого принципу презумпції вини суб'єкта владних повноважень, якщо він виступає як відповідач. Фактично, на такого суб'єкта покладений обов'язок довести правомірність своїх рішень управлінського характеру, здійснення певних дій або бездіяльності (ст. 71 КАС України);

4) наявністю спеціально підготовлених суддів та працівників апарату;

5) наявністю спеціалізованого об'єкта судового захисту;

6) наявністю певної спеціалізації суб'єктного складу спірних правовідносин. В адміністративних справах однією із сторін обов'язково має бути суб'єкт владних повноважень;

7) наявністю особливостей провадження в окремих категоріях адміністративних справ.

2. Кодекс адміністративного судочинства України: предмет регулювання, структура, термінологічний апарат.

Кодекс адміністративного судочинства України прийнято 6 липня 2005 р.

Кодекс адміністративного судочинства України визначає юрисдикцію та повноваження адміністративних судів, встановлює порядок здійснення судочинства в адміністративних судах.

КАС України складається з семи розділів:

I. Загальні положення;

II. Позовне провадження;

III. Перегляд судових рішень;

IV Процесуальні питання, пов'язані з виконанням судових рішень в адміністративних справах;

V. Відновлення втраченого провадження;

VI. Прикінцеві положення;

VII. Перехідні положення.

Кодекс містить 391 статтю.

На особливу увагу заслуговують положення першого розділу, які є визначальними для нормального функціонування судових установ, уповноважених вирішувати спори за участю представників влади.

У розділі I висвітлено загальні питання здійснення адміністративного судочинства, а саме: визначено завдання судочинства та окреслено його принципи, зосереджено увагу на учасниках судового процесу, їх правах та обов'язків, докази та доказування, судові виклики і витрати, забезпечення позову та заходи процесуального примусу. У цьому ж розділі законодавець зосереджується на значенні термінів, яких вжито в тексті акта.

1) адміністративна справа - переданий на вирішення адміністративного суду публічно-правовий спір;

2) публічно-правовий спір - спір, у якому:

хоча б одна сторона здійснює публічно-владні управлінські функції, в тому числі на виконання делегованих повноважень, і спір виник у зв'язку із виконанням або невиконанням такою стороною зазначених функцій; або

хоча б одна сторона надає адміністративні послуги на підставі законодавства, яке уповноважує або зобов'язує надавати такі послуги виключно суб'єкта владних повноважень, і спір виник у зв'язку із наданням або ненаданням такою стороною зазначених послуг; або

хоча б одна сторона є суб'єктом виборчого процесу або процесу референдуму і спір виник у зв'язку із порушенням її прав у такому процесі з боку суб'єкта владних повноважень або іншої особи;

7) суб'єкт владних повноважень - орган державної влади (у тому числі без статусу юридичної особи), орган місцевого самоврядування, їх посадова чи службова особа, інший суб'єкт при здійсненні ними публічно-владних управлінських функцій на підставі законодавства, в тому числі на виконання делегованих повноважень, або наданні адміністративних послуг;

8) позивач - особа, на захист прав, свобод та інтересів якої подано позов до адміністративного суду, а також суб'єкт владних повноважень, на виконання повноважень якого подано позов до адміністративного суду;

9) відповідач - суб'єкт владних повноважень, а у випадках, визначених законом, й інші особи, до яких звернена вимога позивача;

10) письмове провадження - розгляд і вирішення адміністративної справи або окремого процесуального питання в суді першої, апеляційної чи касаційної інстанції без повідомлення та (або) виклику учасників справи та проведення судового засідання на підставі матеріалів справи у випадках, встановлених цим Кодексом;

11) розумний строк - найкоротший строк розгляду і вирішення адміністративної справи, достатній для надання своєчасного (без невинуватаних зволікань) судового захисту порушених прав, свобод та інтересів у публічно-правових відносинах;

12) судові рішення - рішення, постанова, ухвала суду будь-якої інстанції;

13) рішення суду - рішення суду першої інстанції, в якому вирішуються позовні вимоги;

14) постанова - письмове рішення суду апеляційної або касаційної інстанції в адміністративній справі, у якому вирішуються вимоги апеляційної чи касаційної скарги;

15) ухвала - письмове або усне рішення суду будь-якої інстанції в адміністративній справі, яким вирішуються питання, пов'язані з процедурою розгляду адміністративної справи, та інші процесуальні питання;

16) адміністративний договір - спільний правовий акт суб'єктів владних

повноважень або правовий акт за участю суб'єкта владних повноважень та іншої особи, що ґрунтується на їх волеузгодженні, має форму договору, угоди, протоколу, меморандуму тощо, визначає взаємні права та обов'язки його учасників у публічно-правовій сфері і укладається на підставі закону:

а) для розмежування компетенції чи визначення порядку взаємодії між суб'єктами владних повноважень;

б) для делегування публічно-владних управлінських функцій;

в) для перерозподілу або об'єднання бюджетних коштів у випадках, визначених законом;

г) замість видання індивідуального акта;

ґ) для врегулювання питань надання адміністративних послуг;

17) публічна служба - діяльність на державних політичних посадах, у державних колегіальних органах, професійна діяльність суддів, прокурорів, військова служба, альтернативна (невійськова) служба, інша державна служба, патронатна служба в державних органах, служба в органах влади Автономної Республіки Крим, органах місцевого самоврядування;

18) нормативно-правовий акт - акт управління (рішення) суб'єкта владних повноважень, який встановлює, змінює, припиняє (скасовує) загальні правила регулювання однотипних відносин, і який розрахований на довгострокове та неодноразове застосування;

19) індивідуальний акт - акт (рішення) суб'єкта владних повноважень, виданий (прийняте) на виконання владних управлінських функцій або в порядку надання адміністративних послуг, який стосується прав або інтересів визначеної в акті особи або осіб, та дія якого вичерпується його виконанням або має визначений строк;

20) адміністративна справа незначної складності (малозначна справа) - адміністративна справа, у якій характер спірних правовідносин, предмет доказування та склад учасників тощо не вимагають проведення підготовчого провадження та (або) судового засідання для повного та всебічного встановлення її обставин;

21) типові адміністративні справи - адміністративні справи, відповідачем у яких

є один і той самий суб'єкт владних повноважень (його відокремлені структурні підрозділи), спір у яких виник з аналогічних підстав, у відносинах, що регулюються одними нормами права, та у яких позивачами заявлено аналогічні вимоги;

22) зразкова адміністративна справа - типова адміністративна справа, прийнята до провадження Верховним Судом як судом першої інстанції для постановлення зразкового рішення;

23) похідна позовна вимога - вимога, задоволення якої залежить від задоволення іншої позовної вимоги (основної вимоги);

24) розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб - розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб, який вираховується станом на 1 січня календарного року, в якому подається відповідна заява або скарга, вчиняється процесуальна дія чи ухвалюється судове рішення.

Отже, юридичні конфлікти, що підлягають розв'язанню за процедурами КАС, виникають з відносин, визначених законодавцем як публічно-правові.

Термін "публічно-правові відносини" застосовується у зв'язку з визначенням критеріїв розмежування приватного та публічного права. Тривалі дискусії з цього приводу дозволили дійти висновку про те, що характерною рисою відносин, які складають предмет публічно- правового регулювання, є те, що одним з учасників таких відносини виступають держава, її представник або інший носій владних повноважень, які діють з метою задоволення публічних інтересів. Звідси впливає друга риса, а саме нерівність учасників відносин, яка виявляється у тому, що носій владних повноважень може без згоди на те іншої сторони ухвалювати щодо неї обов'язкові рішення та примушувати до їх виконання.

Наведені риси притаманні відносинам, які становлять предмет регулювання якнайменше трьох галузей українського права: конституційного, адміністративного та кримінального. Проте, виходячи зі змісту ч. 1 ст. 2 КАС, у порядку адміністративного судочинства мають розглядатися лише конфлікти, що виникають з публічно-правових відносин, у яких одному з учасників надано право здійснювати владні управлінські функції.

За процедурою, встановленою КАС, розглядаються правові конфлікти між

нерівними суб'єктами права: з одного боку, це наділений владними управлінськими функціями орган чи його представник, а з другого - фізична або юридична особа, яка, звертаючись до суду, просить захисту від свавілля, що чиниться управлінцем. Саме цим обумовлено закріплення в КАС поряд із загальними засадами спеціальних принципів відправлення правосуддя за означеними спорами.

До засад адміністративного судочинства віднесено: верховенство права; законність; рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом; змагальність сторін; диспозитивність; офіційне з'ясування всіх обставин у справі; гласність і відкритість процесу; забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішень адміністративного суду; обов'язковість судових рішень.

3. Форми здійснення адміністративного судочинства.

Адміністративне судочинство здійснюється у порядку позовного провадження (загального або спрощеного).

Спрощене позовне провадження призначене для розгляду справ незначної складності та інших справ, для яких пріоритетним є швидке вирішення справи.

Справами незначної складності є справи щодо:

1) прийняття громадян на публічну службу, її проходження, звільнення з публічної служби, окрім справ, в яких позивачами є службові особи, які у значенні Закону України "Про запобігання корупції" займають відповідальне та особливо відповідальне становище;

2) оскарження бездіяльності суб'єкта владних повноважень або розпорядника інформації щодо розгляду звернення або запиту на інформацію;

3) оскарження фізичними особами рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо обчислення, призначення, перерахунку, здійснення, надання, одержання пенсійних виплат, соціальних виплат непрацездатним громадянам, виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням, виплат та пільг дітям війни, інших соціальних виплат, доплат, соціальних послуг, допомоги, захисту, пільг;

4) припинення за зверненням суб'єкта владних повноважень юридичних осіб чи

підприємницької діяльності фізичних осіб - підприємців у випадках, визначених законом, чи відміни державної реєстрації припинення юридичних осіб або підприємницької діяльності фізичних осіб - підприємців;

5) оскарження фізичними особами рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо в'їзду (виїзду) на тимчасово окуповану територію;

6) оскарження рішення суб'єкта владних повноважень, на підставі якого ним може бути заявлено вимогу про стягнення грошових коштів у сумі, що не перевищує ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб;

7) стягнення грошових сум, що ґрунтуються на рішеннях суб'єкта владних повноважень, щодо яких завершився встановлений цим Кодексом строк оскарження;

8) типові справи;

9) оскарження нормативно-правових актів, які відтворюють зміст або прийняті на виконання нормативно-правового акта, визнаного судом протиправним і нечинним повністю або в окремій його частині;

10) інші справи, у яких суд дійде висновку про їх незначну складність, за винятком справ, які не можуть бути розглянуті за правилами спрощеного позовного провадження;

11) перебування іноземців або осіб без громадянства на території України.

Загальне позовне провадження призначене для розгляду справ, які через складність або інші обставини недоцільно розглядати у спрощеному позовному провадженні.

Виключно за правилами загального позовного провадження розглядаються справи у спорах:

1) щодо оскарження нормативно-правових актів, за винятком випадків, визначених цим Кодексом;

2) щодо оскарження рішень, дій та бездіяльності суб'єкта владних повноважень, якщо позивачем також заявлено вимоги про відшкодування шкоди, заподіяної такими рішеннями, діями чи бездіяльністю, у сумі, що перевищує п'ятсот

розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб;

3) про примусове відчуження земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені, з мотивів суспільної необхідності;

4) щодо оскарження рішення суб'єкта владних повноважень, на підставі якого ним може бути заявлено вимогу про стягнення грошових коштів у сумі, що перевищує п'ятсот розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб;

5) щодо оскарження рішень Національної комісії з реабілітації у правовідносинах, що виникли на підставі Закону України "Про реабілітацію жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років";

6) щодо оскарження індивідуальних актів Національного банку України, Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, Міністерства фінансів України, Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, рішень Кабінету Міністрів України, визначених частиною першою статті 266-1 КАС України.

4. Законодавство про адміністративне судочинство.

Порядок здійснення адміністративного судочинства встановлюється Конституцією України, Кодексом адміністративного судочинства України та міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Конституцією України визначено місце органів судової влади у системі органів державної влади, вимоги до порядку та умов їх функціонування. В Основному Законі зафіксовано: принципи побудови системи судів загальної юрисдикції; місце і роль Конституційного Суду України, Верховного Суду; засади здійснення правосуддя; гарантії незалежності і недоторканності суддів; вимоги до кандидатів на посаду судді, порядок призначення та обрання на посаду судді і звільнення з цієї посади тощо.

Кодекс адміністративного судочинства України визначає юрисдикцію та повноваження адміністративних судів, встановлює порядок здійснення судочинства в адміністративних судах.

До міжнародних документів, які регламентують відносини, що виникають у зв'язку із відправленням правосуддя у формі адміністративного судочинства, можна віднести:

- Загальну декларацію прав людини 1948 р. ;
- Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р.;
- Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права 1966 р.;
- Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 р.;
- Європейську соціальну хартію 1996 р. та ін.;

Провідну роль серед вищезазначених документів відіграє Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р.

Рекомендована література (основна, допоміжна), інформаційні ресурси в Інтернеті

Основна:

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Кодекс адміністративного судочинства України [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>
3. Про судоустрій і статус суддів: Закон України [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>.
4. Цивільний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>.
5. Господарський процесуальний кодекс України [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12>.
6. Про затвердження Інструкції з діловодства в місцевих та апеляційних судах України: Наказ Державної судової адміністрації 20.08.2019 № 814 [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0814750-19>.
7. Про граничні розміри компенсації витрат, пов'язаних з розглядом цивільних та адміністративних справ, і порядок їх компенсації за рахунок держави: Постанова Кабінет Міністрів України від 27.04.2006 № 590 // Офіційний вісник

України. – 2006. – № 18. – Ст. 1336.

8. Про суми та склад витрат на відрядження державних службовців, а також інших осіб, що направляються у відрядження підприємствами, установами та організаціями, які повністю або частково утримуються (фінансуються) за рахунок бюджетних коштів: Постанова Кабінету Міністрів України від 02.02.2011 № 98 [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/98-2011-%D0%BF>.

9. Про Державний бюджет України на 2023 рік [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2710-20#Text>

10. Про затвердження Інструкції про порядок роботи з технічними засобами фіксування судового процесу (судового засідання): Наказ Державної судової адміністрації України від 20.09.2012 № 108 [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0108750-12>.

11. Комзюк А. Т. Адміністративний процес України: Навчальний посібник / А. Т. Комзюк, В. М. Бевзенко, Р. С. Мельник. – Київ: Прецедент, 2007. – 613 с.

12. Основи адміністративного судочинства та адміністративного права / Навч. посібник / За заг. редакцією Куйбіди Р.О., Шишкіна В.І. – К.: Старий світ, 2006. – 526 с.

13. Основи адміністративного судочинства в Україні / за заг. ред. Н.В. Александрової, Р.О. Куйбіди. Київ : КНТ, 2009. 248 с.

14. Адміністративне судочинство України : підручник / О.М. Пасенюк та ін.; ред. О.М. Пасенюк. Вищий адміністративний суд України. Київ : Юрінком Інтер, 2009. 672 с.

Допоміжна:

15. Адміністративне право України. Академічний курс: підруч. У 2 т.: Т. 1. Загальна частина / [ред. кол.: В.Б. Авер'янов (голова)]. – К., 2004. – 584 с.

16. Адміністративна юстиція: європейський досвід і пропозиції для України / Автори-упорядники І.Б. Коліушко, Р.О. Куйбіда. – К.: Факт, 2003. – 536 с.

17. Кодекс адміністративного судочинства України: Науково-практичний

коментар / За ред. С.В. Ківалова, О.І. Харитонової / Ківалов С.В., Харитонova О.І., Пасенюк О.М., Аракелян М.Р. та ін. – Х.: ТОВ «Одіссей», 2005. – 552 с.

18. Основи адміністративного судочинства : навчально-тренінговий посібник / О. Г. Юшкевич, Р. С. Мельник. – Х.: НікаНова, 2012. – 266 с.

19. Як визначити компетентний суд у вашій справі? / Авторупорядник Т.В.Руда. – Київ, 2011. - 56 с.

20. Янюк Н.В. Адміністративне судочинство: плани практичних занять по спецкурсу для студентів освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр». – Львів, 2016. – 28 с.

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

1. Пошукова система Google Академія (Google Scholar) - <http://scholar.google.com>
2. Сайт «Научная сеть» - <http://www.nature.ru/>
3. Сайт «Brain Maps» - <http://brain-maps.org/>
4. Сайт «Cyberleninka» - <https://cyberleninka.ru/>
5. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. <http://www.nbuv.gov.ua/>
6. <http://www.rada.kiev.ua/> – Верховна Рада України
7. <http://www.guds.gov.ua> – Головне управління державної служби України
8. <http://www.kmu.gov.ua> – Кабінет Міністрів України
9. <http://www.nau.kiev.ua> – Нормативні акти України
10. www.reyestr.court.gov.ua – Єдиний державний реєстр судових рішень.
11. https://supreme.court.gov.ua/supreme/pro_sud/kas_adm/ – Касаційний адміністративний суд